

EKONOMSKO-FISKALNE PERSPEKTIVE BOSANSKOHERCEGOVAČKE DRŽAVNOSTI

Prof. dr. Kadrija Hodžić
Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli

SUMMARY

In this article author elaborates disagreements on the system of government on the theoretical, legal and political level, on one hand. On the other hand, the author gives arguments that the thesis that the constitutional order of Bosnia and Herzegovina ignores its financial sovereignty concluding that Bosnia and Herzegovina is financially sovereign as one confederation could be. In the core of the legal debate on state regulation are different approaches to the allocation of responsibilities between state and entities, and approaches to the organization of government. In this debate, the dominant question is whether Bosnia and Herzegovina is considered a federation or a confederation. In the disagreement of the national and political elite, the conflict based on ethno-national conception of ethnic homogeneity and national sovereignty over their territories, is dominant. The solution for the viability of Bosnia and Herzegovina is observed through two conceptual levels. In the first one, the involvement of the international community, especially the European Union, in designing the changes of Dayton seems inevitable. Per second one, Bosnia and Herzegovina will be left to reconcile by herself the present irreconcilable differences of their national political elites. In both cases, the minimum acceptable framework for all legal solutions should include the establishment of mechanisms for the protection of equal individual collective rights, equality of the constituent peoples in the entire national territory, including minority rights, and the adoption and implementation of international charters and conventions on human rights.

Keywords: Dayton, fiscal federalism, fiscal sovereignty, fiscal confederalism.

UVOD

Nesporno da je Dejtonski sporazum, 1995. godine, zaustavio rat u Bosni i Hercegovini. Jedna od prvih reakcija na ovaj sporazum je glasila: „Na osnovi tog sporazuma Bosna je teorijski moguća, ali (je) praktično podijeljena.“¹ Dejton, je u cjelini svoje institucionalne strukture, ustanovio krhku državu, karakterističnu po etničkom fragmentiziranju ekonomskog prostora, depresivnom djelovanju monetarno-kreditne politike na realni sektor i specifičnim fiskalnim federalizmom sa asimetričnom strukturom s više razina vlasti i sa zamjenom fiskalnog suvereniteta države sa fiskalnim pluralizmom njenih entitetskih dijelova. Ovu „krhkost“ države Bosne i Hercegovine prof. Omer Ibrahimagić je označio „kontraverzama savremenog ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine“, i već dugo kritički opservira etnički i zapostavljanje građanskog principa konstrukcije strukture države, što Bosnu i Hercegovinu čini nefunkcionalnom državom.² Posljedično tome, postdeytonski politički diskurs o državnom uređenju³ i ekonomskom razvoju Bosne i Hercegovine je ambivalentan. S jedne strane, politički i na njemu zasnovan pravni diskurs permanentno otvara i produbljuje različite pristupe u raspodjeli nadležnosti između države i entiteta, i organizaciji državne vlasti. U ovoj debati dominirajuće je pita-

-
- 1 Mahmutćehajić, R. (1998.), *Kriva politika: Čitanje historije i povjerenja u Bosni*, Radio Kameleon Tuzla, DID Sarajevo i Durieux Zagreb, 148.
 - 2 Ibrahimagić, O. (2012.), *Bosanski identitet i suverenost*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 755.
 - 3 Bosna i Hercegovina ima najkompleksniju strukturu državnog uređenja na svijetu. Dejtonski mirovni sporazum (1995) je stvorio neodređenu (federalnu?) državu od različitih nivoa vlasti: državnog centraliteta, dva entiteta, jednog distrikta (Brčko), od čega jedan od entiteta (Federacija BiH) i sam čini federaciju deset kantona. To sve čini da na administrativnim nivoima iznad općina djeluje čak 14 vlada. Ustavni opis ovlasti državnog centraliteta se svodi na vanjsku politiku i vanjsku trgovinu; carinsku i monetarnu politiku; pitanja imigracija, izbjeglica i azila; provođenje međunarodnih i međuentitetskih krivičnih propisa, uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sistema, reguliranje međuentitetskog prijevoza i kontrolu zračnog saobraćaja. Vidi: Ustav BiH, član III: Nadležnosti i odnosi između institucija BiH i entiteta.

nje treba li se Bosna i Hercegovina smatrati federacijom ili konfederacijom, ili pak prostom decentralizovanom državom. Neke od političkih elita vežu održivost Bosne i Hercegovine za ishod ovih dilema. S druge strane, politički diskurs nikada nije otvorio ekonomski rakurs rasprava koje bi preispitivale postojeći ekonomski model razvoja i perspektive ekonomskog rasta, i to prevashodno spram ograničenja ekonomskom razvoju koja kritička ekonomska misao nalazi u deytonskom državnom ustrojstvu i primijenjenom neoliberalnom modelu i programu razvoja. I Dejtonski mirovni sporazum i neoliberalni program razvoja su nametnuti bosanskom društvu, prvi kao privremeni politički projekat zaustavljanja rata bez sadržaja potencije ekonomskog prosperiteta, a drugi na neoliberalnoj ideologiji kao obećanom društvenom projektu otvaranja šansi za ekonomski prosperitet. Primoranost na neoliberalni model ekonomskog razvoja Bosna i Hercegovina (oličen u tranzicionom programu), manje više, dijeli sa svim ostalim bivšim socijalističkim zemljama koje su podvrgnute nadmoći globalnog svijeta liberalne demokratije. Na tranzicionim premisama - brzoj privatizaciji i redukovanoj makroekonomskoj stabilizaciji (makroekonomska stabilizacija uključuje nisku inflaciju ali ne i probleme visoke nezaposlenosti) zasnovana su optimistična očekivanja od neoliberalne globalizacije. Prema ovakvim očekivanjima najveću će korist od globalizacije imati zemlje koje brzo prilagode svoju institucionalnu strukturu i ekonomsku politiku, i prihvate međunarodnu konkurentnost i otvorenost svojih privreda. Međutim, politički specifikum „viška historije“ i nenalaženje odgovora na pitanje kako sprovesti rapidnu tranziciju od bivših socijalističkih privreda u otvorene privrede otvorio je problem provođenja tranzicionog paketa (neuspjeh ekonomskih reformi) u zemljama Zapadnog Balkana.

Ovakav tranzicioni neuspjeh zemalja Zapadnog Balkana u Bosni i Hercegovini je još uvećan efektima dejtonski razdijeljenog državnog ustrojstva ekonomskog sistema i ekonomske politike. Kompromisom nacionalnih političkih elita u Dejtonu (1995) na etnonacionalnom principu uspostavljene su nacionalne države na razdvojenim dijelovima bosanskohercegovačke teritorije i, posljedično tome potpuno su zapostavljena pitanja ekonomskog funkcioniranja države Bosne i

Hercegovine. Dejtonski sporazum faktički legalizira konstitutivne narode kao tri zasebne etnonacionalne cjeline, implicate legitimirajući njihovu teritorijalnu podvojenost i potičući etnocentrične ideologije kroz izvjesne elemente državnosti entiteta ili kroz nacionalne obrise kantona unutar entiteta Federacija BiH. Ovo je rezultat djelovanja etnonacionalnih elita čiji je habitus deriviran iz onih unutrašnjih političkih teorija i protivbosanskih nacrtu u čijim viđenjima je, kako kaže R. Mahmutćehajić, Bosna nemoguća kao političko društvo, a što se potiče svođenjem bosanske politike na „muslimansku.“⁴ Zato su, kaže isti autor u jednom svom starijem radu „izravni saveznici srpskim i hrvatskim razarateljima Bosne upravo oni zagovornici „muslimanske politike“ koji prihvaćaju da je unutar Bosne i Hercegovine moguće razlučenje „etnonacionalnih teritorija“ i uspostavljanje „etnonacionalnih država“.⁵ Održavanje etnoteritorijalizacije bosanskog prostora počiva upravo na održavanju bosanskohercegovačkog državnog ustrojstva po Dejtonskom sporazumu.

1. TEMELJNE EKONOMSKE INSUFICIJENCIJE KOJE PROIZILAZE IZ DAYTONSKOG SPORAZUMA

Od Bosne i Hercegovine je napravljena predecentralizirana država sa dvije ključne ekonomske insuficijencije, koje je u potpunosti stavljaju u inferioran položaj prema privredama drugih zemalja i održavaju nivo relativnog siromaštva: prve, po kojoj Bosna i Hercegovina na raspolaganju, osim monetarne politike (ali i nje u redukovanoj formi) nema instrumente makroekonomskog upravljanja privredom i druge, po kojoj je državni ekonomski prostor administrativno razdijeljen bez ugrađenih mehanizama ekonomske i socijalne koordinacije, koje su neophodne za normalno ekonomsko funkcioniranje zemlje.

Za pojedine autore, ovakva bosanskohercegovačka ustavna rješenja su „ekonomski nekonzistentna i neracionalna,“ što se u

4 Mahmutćehajić, R., *Bosanska politička filozofija - između fantazija i realnosti*, Godišnjak Bošnjačke zajednice kulture "Preporod", Sarajevo, br. 1/2013.

5 Mahmutćehajić, R., *op.cit.* 145.

prvom redu odnosi na naglašenu finansijsku zavisnost centralnih organa od entiteta.“ Zbog toga se izražava strah da ovakva ustavna rješenja mogu biti „najsnažniji dezintegrirajući faktor države Bosne i Hercegovine“, koji u biti ima destruktivne ekonomske posljedice.⁶

Konzekvenca antagoniziranih političko-nacionalnih unifikacija je zahtjev za nacionalnim tržištima, što je podržano privredno-tranzicijskim zakonodavstvom, koje, između ostalog, u krajnjoj instanci svodi tranziciju na etničke privatizacije. Bosankohercegovački entiteti Federacija BiH i Republika Srpska, usto i Distrikt Brčko, su promovirali sasvim nekompatibilna tri modela privatizacije, što vodi fragmentizaciji bosanskog ekonomskog prostora, formiranju različitih tržišta kapitala i tržišta rada, nejednakoj strukturi kapitala, nejedinstvenom vrednovanju i prenosu kapitala, itd. Entitetske podjele geografski razdvajaju tržište rada, tako da se izgubljeni i novootvorena radna mjesta prostorno i ne mogu poklapati. Usto, koncepcija ekonomskog razvoja, koja se mora slijediti prateći Dejtonski sporazum i smjernice ukupnog privatizacionog procesa na jednoj, te nedostatak kapitala na drugoj strani, odstranili su iz igre mogućnost izgradnje privrednog prosperiteta na velikim firmama i privrednim djelatnostima koje su tranzicionog perioda bile ne samo nositelj razvoja već i kohezijska snaga: u prvom redu je to namjenska industrija sa mrežom kapaciteta na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, a u drugom su to veliki poslovni sistemi (energetski kompleks, crna i obojena metalurgija, hemijska industrija) čiji su pogoni, sirovinski i distributivni kanali bili integrisani u gotovo svaki dio predratne Bosne i Hercegovine. Temeljem postojećeg kontraverznog ustavnog uređenja i suprotstavljenih ideološko-političkih koncepata i teorijskih mišljenja⁷, država Bosna i Hercegovina nije u stanju da prije svega ostvari klasične političke funkcije države, niti da vrši savremenu ekonomsku funkciju kojom

6 Bašić, M. (2005.), *Ekonomija BiH*, Ekonomski fakultet Sarajevo, Sarajevo, 37.

7 Treba istaknuti da ima i teorijskih mišljenja koji ističu da „osnovni problem ustroja BiH nije komplikovanost amandmanskih procedura propisanih Ustavom nego činjenica da mnogi državljani BiH istu ne prihvataju kao svoju domovinu“. Lejla Balić i Midhat Izmirlija (2003).

bi podsticala i usmjeravala promociju tržišne ekonomije i najzad, nije u stanju da odgovori svojim međunarodnim obavezama, u prvom redu onim koje je prihvatila kao članica Savjeta Evrope.⁸

Empirijska argumentacija inferiornosti državnog ustrojstva (eufemistična naznaka državnog ustrojstva koje je „više slična konfederaciji“) može se svesti na sljedeće:

(1) entitetska fragmentiziranja se provode na temelju etničkog i konfesionalnog pripadanja pa je političko organizovanje prepreka političke demokratije i ostvarenju ljudskih prava;

(2) razbijanje jedinstvenog ekonomskog prostora, što u fiskalnom kontekstu kroz ustavno ustrojstvo fiskalnog konfederalizma produkuje nedjelotvoran i neefikasan fiskalni sistem;

(3) neopravdano visoka javna potrošnja rezultat je finansiranja prekomjernih državnih struktura koje je zemlji donio Daytonski sporazum.

Iako javne finansije prolaze kroz višegodišnji proces reformi, zbog neartikulirane ukrštanosti finansijskih tokova (što proizilazi iz različitih i neuskadenih finansijskih ciljeva na nivoima entiteta – unutar entiteta Federacije BiH još i njenih kantona - i Distrikta Brčko) problemi trenutne situacije u sektoru javnih finansija su:

- odsustvo fiskalne koordinacije;
- disharmonična fiskalna struktura entiteta (Republika Srpska fiskalno centraliziranija, Federacija BiH fiskalno decentraliziranija);
- više “nivoa fiskalne vlasti” komplicira i poskupljuje administrativno vođenje zemlje (neefikasnog upravljanja javnim rashodima);
- proces upravljanja budžetom nije jedinstven proces;
- nedostatak koordinacije između vladinih agencija i ministarstva finansija;

8 Puljić, M., Smajlović, M., *Ustav BiH – ka novim, funkcionalnim rješenjima*, Sarajevo, 2004. (www.mrezappravde.ba/mpbh/mpbh_files/file/ustav_bih.pdf.)

- kapaciteti nadležnih ministarstava i institucija su oskudni;
- javni sektor koristi različite računovodstvene standarde – što otežava analizu ukupnog javnog sektora i njegovog uticaja na ekonomiju
- nedovoljno identificirani troškovi za zdravstvo, vojsku i obrazovanje, odnosno nejasno (u nekim situacijama i pogrešno) usmjeravane raspodjele sredstava, te neartikuliranih mehanizama socijalne zaštite.
- pogrešno ciljani i znatno uvećani socijalni transferi.

Ovakvo stanje producira nekoliko generalnih posljedica:

- nemoć države ili njenu slabu prihodnu moć,
- fiskalni disparitet, preklapanje finansijskih ingerencija i novčanih tokova,
- s recesijom u posljednjim godinama - produbljeni i dugoročno neodrživi javni budžetski deficiti,
- neefikasnost i prevaziđenost nekih od poreznih oblika (visok stepen njihove evazije),
- porezni propisi u različitim dijelovima BiH su potpuno međusobno neusaglašeni
- to sve ima krajnju posljedicu u pronalaženju rupa u poreznim propisima i vrlo lošoj naplati poreznih prihoda iz svih izvora – na svim budžetskim nivoima u BiH (prema procjenama stepen naplate kreće se najviše do 70 %).

Sve to zajedno stvara teškoće u izgradnji kapaciteta za održivi fiskalni i ekonomski sistem, i zakonodavno i institucionalno harmoniziranje sa razvijenim zemljama, posebno sa Evropskom unijom, uključujući odsustvo vlastitih prihoda države. Dakle, ugrožene su tri osnovne funkcije države na „evropskom putu“, i to:⁹

9 *Studija o potencijalnim izvorima prihoda za institucije BiH* (studija podržana od strane Evropske komisije), 2003. (www.esiweb.org/pdf/.../EU_Studija_izvoraprihoda.p...)

(1) Odgovornost za makroekonomsku stabilnost, što je primarni zahtjev za pridruživanje Evropskoj uniji. „Državni nivo mora raspolagati kapacitetom za izradu i nadgledanje globalnog makroekonomskog okvira države“;

(2) Organizacija i regulisanje jedinstvenog ekonomskog prostora prilagođenog razvoju i jačanju ponude koje bi omogućilo zapošljavanje i omogućilo bosanskim preduzećima da izdrže pritisak konkurencije u Evropskoj uniji (ovo je i eksplicitan zahtjev Procesu stabilizacije i pridruživanja);

(3) Koordinacija strategije za smanjenje siromaštva.

Pogubni efekti fiskalne decentralizacije dolaze do izražaja naročito u posljednje vrijeme djelovanja globalne recesije kada ovi neekordinirani mehanizmi fiskalnog federalizma „osim što su narušili već ostvareni stupanj porezne harmonije u Bosni i Hercegovini“, već su „rezultirali povećavanjem fiskalnog deficita i izuzetno visokim povećavanjem fiskalnog deficita s izuzetno visokim porastom zaduživanja na svim nivoima valsti.“¹⁰ Iako su pravna i politička pitanja konfederalizma bila tretirana u analizi ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine analitički pristup elaboriranju fiskalnog federalizma (konfederalizmu) sem u rijetkim slučajevima (Puljić, Smajlović, 2004; Kešetović i Đonlagić, 2006; Lazović-Pita i Pita, 2012; Antić, 2009, 2013) ostao je nedovoljno istražen.

2. FISKALNI PLURALIZAM KROZ FISKALNI SUVERENITET DVA ENTITETA I DISTRIKT BRČKO

Ustavom Bosne i Hercegovine su određene temeljne karakteristike fiskalnog sistema u Bosni i Hercegovini, koje se svode na **pluralizam** u oblasti fiskalne politike koji samostalno vode: entiteti, Distrikt Brčko, kantoni i općine. Štaviše, entiteti svojim ustavima reguliraju fiskalno uređenje unutar entiteta. Koordinacija između ovih nosilaca suvereniteta je slaba i, bez podizanja institucionalnog (ustavnog) kapaciteta za ovu koordinaciju (iako formalno po-

10 Antić, D. (2011.), *Višerazinski fiskalni sustavi u Bosni: razvoj i suočavanje s gospodarskom krizom*, Institut za javne finansije, Zagreb.

stoji zakonska osnova za ovu usklađenost, a utemeljena je u *Zakonu o fiskalnom vijeću*), gotovo da nisu moguća nikakva poboljšanja. ***Entitetima i Distriktu Brčko dati su neprikosnoveni fiskalni suvereniteti, čime je suverenitet države zamjenjen fiskalnim pluralizmom u domenu fiskalnog sistema i fiskalne politike.***

Fiskalne prerogative države Bosne i Hercegovine su limitirane, jer je država nadležna samo za PDV, akcize i carine (tarife). Pored toga, država je nadležna za uvođenje taksa i drugih taksenih pristojbi koje proističu iz rada državnih institucija Bosne i Hercegovine. Znači samo za one sadržaje fiskalne politike koji se odnosi na ubiranje i distribuciju. Svi ostali elementi kao što su fiskalno opterećenje, budžetska politika i svi drugi elementi fiskalne politike od koje zavisi poticanje makroekonomskog razvijaju se van nadležnosti države. Državne institucije se, dakle, finansiraju, iz jednog dijela indirektnih poreza, dok drugi dio ovih poreza pripada entitetima i Distriktu Brčko. S druge strane, svi direktni porezi (porez na dobit, dohodak i imovinu), svi socijalni doprinosi su u isključivoj nadležnosti entiteta i Distrikta Brčko, a uz sve to svi nivoi vlasti zadržavaju pravo uvođenja lokalnih administrativnih pristojbi i neporeznih prihod. Ako državu Bosnu i Hercegovinu uzmemo kao saveznu (federalnu) državu, jer nije unitarna država (a treći osnovni tip državnog uređenja ne postoji u teoriji i praksi), Bosna i Hercegovina je izričito po Deytonskom ustavu "složena državna zajednica", izrazito komplicirane državne strukture, u kojoj njena dva entiteta imaju karakteristike i obilježja države. Bosna i Hercegovina, van sumnje, *ima određena obilježja federacije, ali sa aspekta funkcioniranja državne vlasti i raspodjele finansijskih sredstava - veliki broj obilježja konfederacije.* Od privrednih funkcija Ustav propisuje ovlasti na polju vanjske trgovine, carinske i monetarne unije, uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacijskih sistema, reguliranje međuentitetskog prevoza i kontrole vazdušnog saobraćaja, dok „sve vladine funkcije i ovlaštenja koja nisu ovim ustavom izričito povjerena institucijama Bosne i Hercegovine pripadaju entitetima“.¹¹ U slučaju javnih prihoda i rashoda,

11 Vidi: Ustav Bosne i Hercegovine, član III: Nadležnosti i odnosi između institucija BiH i entiteta.

članom VIII. st. 3. Ustava Bosne i Hercegovine, utvrđeno je: “Federacija će osigurati dvije trećine, a Republika Srpska jednu trećinu prihoda koji su potrebni za budžet, osim ako se prihodi ne prikupljaju na način kako je utvrdila Parlamentarna skupština. Iz ove ustavne odredbe, kojom je utvrđen način finansiranja države BiH, vidljivo je da finansiranje ovakve „države“ ovisi od njenih entiteta (kao federalnih jedinica), na osnovu čega Bosna i Hercegovina, u pogledu finansijskih sredstava, u potpunosti zavisi od odluka entiteta, jer nema svojih izvornih prihoda. To znači da je „finansijski monopol” oduzet od države Bosne i Hercegovine i on sada pripada entitetima. Prema tome, *država Bosna i Hercegovina nema finansijsku suverenost*, što je osnovni problem njenog funkcioniranja. Ona je *finansijski suverena koliko i jedna konfederacija*, odnosno savez država. Upravo je u Ustavu Bosne i Hercegovine i primijenjen „konfederalni model” za dodjelu finansijskih sredstava saveznoj državi. Takvog primjera nema u svijetu! Tako je Bosna i Hercegovina, već u Dejtonskom ustavu, *uskraćena za „monopol finansijske moći”* i na taj način *lišena „svake moći” u realizaciji funkcija države* (odbrana, red i mir, ekonomsko-kulturna i socijalna prava građana). Bez finansijskih sredstava država Bosna i Hercegovina će ostati „nemoćna” država”, a to znači da će finansijski biti suverene njene federalne jedinice - entiteti Federacija BiH i Republika Srpska. Takva država kao što je Bosna i Hercegovina, po mnogim kritičarima, neće biti u stanju da štiti svoje građane jedne od drugih, i njih od entitetskih vlasti, a još manje od drugih država. Ovakvo stanje je neodrživo i *de jure* i *de facto*. Pri tome, Republika Srpska je u fiskalnom smislu centralizovaniji entitet (strukturiran od entitetskog nivoa vlasti i vlasti jedinice lokalne samouprave općina) dok je Federacija BiH u fiskalnom smislu decentraliziranija (strukturirana od federalnog nivoa vlasti, od deset kantona i lokalnih zajednica – općine u okviru kantona).¹²

12 Lazović-Pita, U., Pita, S., *Porezni izdaci u sustavu poreza na dobit: primjer BiH*, Institut za javne finansije, Zagreb, 2012. (www.ijf.hr/upload/files/file/skrivena_javna_potrosnja/lazovici.pdf)

(Pre)naglašena decentralizacija fiskalne suverenosti sa prenošenjem prerogativa u oblasti porezne i budžetske politike na entitete, Distrikt Brčko, kantone i veliki broj subjekata koji odlučuju o svome finansiranju, pokreće za sobom i pitanja *fiskalnih dispariteta*, kao i problema njihovog prevladavanja kroz novi način konstituisanja fiskalnog federalizma u Bosni i Hercegovini.¹³

3. MODELI FISKALNOG FEDERALIZMA U SVIJETU I ORGANIZOVANJE JAVNOG FINANSIRANJA U BIH

3.1. Modeli fiskalnog federalizma

Ako, uslovno, pođemo od finansijskog „suvereniteta federacije” (ako se državna zajednica Bosne i Hercegovine okvalifikuje saveznom državom - federacijom), bilo bi interesantno uporediti postojeća iskustva (modele) fiskalnog federalizma u svijetu sa stanjem fiskalnog uređenja u Bosni i Hercegovini. Ako prihvatimo da pod *fiskalnim federalizmom* podrazumjevamo fiskalne odnose centralne vlasti i nižih nivoa vlasti, vidljivo je da svi dosadašnji modeli fiskalnog federalizma baziraju na konsenzusu o zajedničkim interesima federalnih jedinica, koji se određuje ustavnim karakterom svake federalne države.¹⁴ Mada je pitanje prenosa vlasti s centralnog nivoa na regionalne i lokalne nivoe politički determiniran, važnu ulogu u preraspodjeli fiskalnih nadležnosti igraju i ekonomski kriterijumi efikasnosti fiskalne vlasti na različitim nivoima spram obavljanja fiskalne funkcije. U teoriji i praksi postoji jedinstven stav o minimumu centralnih nadležnosti i javnih funkcija, među kojima se ističu: zaštita teritorijalnog integriteta zajednice, inostrani poslovi, obezbjeđenje sloboda i prava građana; zaštita položaja federalnih jedinica; monetarna politika, te nadležnost i funkcije u vezi sa jedinstvenim društveno-ekonomskim i politič-

13 Koji je prezentirala: *Studija o potencijalnim izvorima prihoda za institucije BiH* (studija podržana od strane Evropske komisije), 2003. (www.esiweb.org/pdf/.../EU_Studija_izvoraprihoda.p...)

14 Bird, R. prevod Hrustić, H. (2006), *Fiskalni federalizam u svetu i naša iskustva, Privredni pregled, Beograd, 183.*

kim sistemom države u cjelini. Čak štaviše, protagonisti fiskalne teorije druge generacije slabe finasijske rezultate u zemljama fiskalnog federalizma objašnjavaju upravo slabom centralizovanom državom.¹⁵ Primjeri zemalja s fiskalnim federalizmom pokazuju da raspodjela državnih funkcija izražava određeni stepen centralizacije ili decentralizacije funkcija i nadležnosti, pri čemu *raspodjela rashoda* obuhvata raspodjelu između različitih nivoa vlasti (centralna vlast, vlast federalnih jedinica i lokalna vlast), što pakazuju sljedeći pregledi:

Tabela 1: Pokazatelji fiskalne decentralizacije, SD/OD, 2008.

Pokazatelji, u %	BiH	Sve zemlje	Federalne zemlje	Unitarne zemlje	Evropske zemlje
Prihodi	8	47	72	90	84
Rahodi	7	48	76	91	87

SD = državni centralitet (državna razina) + državni fondovi za socijalno osiguranje

OD = opća razina države. Izvor: Antić, D. (2011.)

15 Rodden, J.A. (2005.), *Hamilton's Paradox, The promise and Peril of Fiscal Federalism*, Cambridge University Press, (doi:http://doi.org/10.1093/wbro/10.2.201).

Tabela 2. Učešće potrošnje različitih nivoa vlasti u ukupnoj javnoj potrošnji u odabranim državama (prilagođen pregled autora)

Federalne država	Učešće javne potrošnje u GDP (u %)	Ukupna javna potrošnja (u %)		
		Centralna vlast	Federalne jedinice	Lokalna vlast
Zemlje sa najvećom potrošnjom centralne vlasti				
1. Tunis	34.0	94.6		5.4
2. Kenija	29.3	94.3	-	5.7
3. Čile	32.3	93.8	-	6.2
4. Tajland	21.2	92.3	-	7.7
5. Meksiko	30.2	90.1	-	2.3
6. Israel	46.0	90.8		9.2
Zemlje sa najmanjom potrošnjom centralne vlasti				
7. Kanada	46.0	41.3	40.3	18.4
8. Danska	57.6	47.1	-	52.9
9. Indija	22.6	47.5	52.5	-
10. Švicarska	37.4	47.5	28.3	24.2
11. Australija	39.1	52.8	40.4	6.8
12. Finska	43.0	54.7	-	52.9
Bosna i Hercegovina		15.0 (8.4)	63,0	12,0

Izvor: za zemlje 1-12 prilagođeno prema: Government Finance Statistics Yearbook, IMF, Washington, 2000. (prema Hrustić, 2006, 187).

Napomena 1: Izračun za BiH: za centralni nivo vlasti prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje, za federalne jedinice (entitete i Distrikt Brčko) i lokalnu vlast procjena autora.

Napomena 2: s obzirom na problematičan odnos bosanokohercegovačke centralne vlasti i federalnih jedinica po pitanju učešća u ukupnoj javnoj potrošnji, preuzeti podaci iz Statističkog godišnjak IMF su preuređeni tako što je izabrano 6 zemalja sa najvećom i 6 zemalja sa najmanjom ukupnom potrošnjom na nivou centralne vlasti.

U modernom vremenu, argument jačanja fiskalnog položaja centralne vlasti zasnovan je na stavu o efikasnijem vođenju makroekonomske politike s centralnog nivoa i racionalnijem korištenju sredstava, o čemu govore evropska iskustva ukidanja „federalnog dualizma“ te transformacije odnosa između federativno uređenih država i njihovih federalnih jedinica. U praksi većine zemalja prihvaćen je model kooperativnog federalizma, u čijoj strukturi važe općeprihvaćena gledišta po kojima je funkcionalno najefikasnije da stabilizaciona i funkcija preraspodjele dohotka budu na nivou centralne vlasti, a alokacijska funkcija na nivou lokalne vlasti.¹⁶ Kombinacija elemenata odvojenih poreskih prihoda i učešća različitih nivoa vlasti u raspodjeli zajedničkih poreskih prihoda, utiče na razlikovanje: (1) modela sa dominacijom participacije ili učešća različitih nivoa vlasti u podjeli zajedničkih poreskih prihoda i (2) modela sa dominacijom odvojenih prihoda ili konkurentnih fiskalnih odnosa, kada i federalna vlast i federalne jedinice imaju pravo uvođenja određenih vrsta poreza, te ostvaruju odvojene prihode.

Pregled raspodjele i doznačavanje prikupljenih indirektnih prihoda UIO pokazuje da se na račun minimalnih rezervi izdvaja cca 15% od prikupljenih prihoda za doznačavanje korisnicima, da se centralnim institucijama BiH dodijeljuje takođe cca 15% ukupno prikupljenih prihoda (sa isključenim rezervama ovo učešće centralnih institucija pada na 8,4%)¹⁷, što znači da centralna vlast Bosne i Hercegovine ima daleko manji udio u ukupnim direktnim rashodima od svih poznatih federacija u svijetu, koje, kako pokazuje prethodna tabela na nivou centralne vlasti „troše“ između 41,3% (Kanada) i 94,6% (Tunis) ukupnih javnih rashoda. Daytonskim sproazumom je, dakle, u kontekstu raspodjele javnih prihoda fiskalno osnažio entitetske nivoe (63%), a do apsurdna oslabio nivoe centralne (15,1%) i lokalnih vlasti (12%), što su Puljić i Smajlović (2004) komično označili poređenjem „sa čovjekom koji je nesiguran na nogama, sa malom glavom i velikim trbuhom.“

16 Rosen, H. (1999.), *Javne finansije*, Insitut za javne finansije, Zagreb.

17 Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, Sarajevo, 2011.

Dakle, u poređenju s drugim federalnim sistemima Bosna i Hercegovina pokazuje znatne razlike: naime, **u poređenju sa prethodnim modelima Bosna i Hercegovina ima znatno užu primjenu fiskalnog federalizma i znatno manju javnu potrošnju na nivou centralne vlasti čak i od zemalja sa najmanjom potrošnjom centralne vlasti u svijetu, a učešće javne potrošnje u GDP znatno veće no i u jedne od zemalja koje primjenjuju fiskalni federalizam.** Mjerenje stepena fiskalne decentralizacije u Bosni i Hercegovini u odnosu na druge složene (federalne) zemlje pokazuje nisku fiskalnu autonomiju na državnom nivou (centralni nivo države) i izuzetno jaku poziciju srednje razine vlasti (entiteta, Distrikta Brčko).¹⁸ Karl Bild, prvi visoki predstavnik BiH, svojevremeno je izjavio da je Bosna i Hercegovina „najdecentralizovanija zemlja na svijetu.“¹⁹

3.2. Konfederalizirani javni prihodi i rashodi države Bosne i Hercegovine

Država Bosna i Hercegovina, kako smo vidjeli, ima ograničene fiskalne nadležnosti i nema svoju finansijsku suverenost, a fiskalni suvereniteti su preneseni na entitete i Distrikt Brčko. Fiskalna organizacija i upravljanje javnim приходima i rashodima su asimetrični: u Federaciji BiH fiskalna uprava je decentralizirana između centraliteta federacije, kantona i općina, a u Republici Srpskoj je strogo centralizovana na nivo centraliteta ovog entiteta i ograničenim ovlaštenjima u općinama. Na ovaj način konfederalizirani javni prihodi nisu dostatni i održivi finansijski izvori prihoda za institucije države Bosne i Hercegovine. Ovo je suprotno standardnom principu u određivanju prihoda centralne vlasti, budući da u slučaju Bosne i Hercegovine prihodi ne prate državne funkcije, niti se vežu za kriterijum efikasnosti u provođenju javnih funkcija.

18 Antić, D., (2009.), *Makroekonomska stabilnosti fiskalni federalizam*, FIRCON, Mostar.

19 Ovu Bildtovu izjavu prenosi Belloni (2007), a izjava je navedeno prema Birgit Kunrath. Abazović, D., Hammer, S. (2010.), *Bosna i Hercegovina petnaest godina nakon Daytonu*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, 20.

U nastavku ćemo prezentirati konfederalnu strukturu javnih prihoda i javnih rashoda u Bosni i Hercegovini, kao i distinkciju između nadležnosti regulisanja porezne politike, uprave i ubiranja poreza i pripadnosti prihoda od poreza.²⁰ Što se tiče strukture javnih prihoda, Bosna i Hercegovina do svojih prihoda dolazi, uglavnom, preko *transfera* sa zajedničkog računa Uprave za indirektno oporezivanje, koji nemaju karakter izvornih prihoda države, a kojeg sačinjavaju prihodi od PDV-a i carina. Transferima se pokrivaju otplate vanjskog duga i, zajedno sa administrativnim taksama, pokrivaju još i operativne troškove državnih organa. Sopstveni prihodi ili „izvorni prihodi” su minorni i sastoje se od administrativnih такси i prihoda od sopstvenih aktivnosti. Vanjski prihodi, npr. oni po osnovu sukcesije bivše Jugoslavije i međunarodni transferi za finansiranje organizovanje izbora su povremeni i sistemski nedostatni. Entiteti, koji su fiskalno autonomni, po ustavnom određenju pridonose ovim transferima sa omjerom od 2/3 F BiH i 1/3 RS, ali stvarni iznos rezultira iz pregovora između države i entiteta i uključuje složen proces izrade budžeta države i entiteta.

Kada je u pitanju nadležnost, sve poreze, osim carinskih, PDV-a i akcize na pojedine proizvode, reguliraju entiteti ili podentiteti, koji donose zakone o porezima i definiraju osnovu oprezivanja, porezne stope i izuzeće od poreza. Struktura javnih rashoda pokriva operativne troškove zakonodavne, sudske i izvršne vlasti Bosne i Hercegovine, zatim funkcioniranja službi i agencija na državnom nivou, te servisiranje vanjskog duga. Kompanijama je na ovaj način generiran problem neusklađene poslovne okoline koja reducira bosanskohercegovački ekonomski prostor i umanjuje njihovu konkurentnu moć s viškom transakcijskih troškova poput dvostrukog oporezivanja i drugim administrativnim ograničenjima kao što su licence, ovjere faktura u prometu da kompanijama iz drugih regija, uvođenje poreskih markica, duge procedure registracije itd.²¹

20 Više: *Studija o potencijalnim izvorima prihoda za institucije BiH* (studija podržana od strane Evropske komisije), 2003. (www.esiweb.org/pdf/.../EU_Studija_izvoraprihoda.p...)

21 Alić, Š., *Fiskalna politika i stabilizacijske mjere u borbi sa recesijom*, Zbornik radova, Ekonomski fakultet Tuzla, 2009, 54.

Očigledno je da je u Bosni i Hercegovini, zapravo, pitanje fiskalnih nadležnosti i funkcija između entiteta i centralne vlasti koje se u uobičajenim okvirima fiskalnog federalizma svodi na izbor rješenja koje određuje da li će se javne funkcije efikasnije izvršavati na centralnom ili na subcentralnom nivou, svodi na problem fiskalno-finansijske zaštite suverenosti nacionalno zaokruženih teritorija. Iz prethodnog opisa je vidljivo da su državne funkcije minimalne i da ne uključuju nikakve redistributivne odgovornosti ili funkcije podsticanja ekonomskog razvoja. U praksi fiskalnog federalizma fiskalno-finansijske mjere uvijek su politički determinirane, pri čemu su politički ciljevi manje više usklađeni s kriterijumima efikasnosti ostvarivanja javnih funkcija. U Bosni i Hercegovini ovi politički ciljevi isključivo deriviraju iz ideološko-političkih koncepata o državnom uređenju. Time je, s jedne strane, ostvaren „etnički federalizam“ kao „teritorijalni interesni izraz volje određene dominantne grupe na datoj teritoriji (npr. Srba u RS, Hrvati u nekim dijelovima Federacije a Bošnjaci drugim).“²² S druge strane, država Bosna i Hercegovina je u pogledu finansijskih sredstava stavljena u ovisnost od odluka svojih entiteta, jer nema svojih izdašnjih izvornih prihoda, a uz to je usud Dejtona sasvim relativizirao usklađenost domaćeg s evropskim poreskim sistemom, deformišući fiskalni sistem zemlje u pluralizam fiskalne politike koju, prema dodjeljenim im nivoima fiskalnog suverenitetima, samostalno i bez snažnije koordinacije vode entiteti, Distrikt Brčko, kantoni i općine (što je, npr, na početku 2011. godine zorno pokazano iskakanjem iz zakonske obaveze da entiteti slijede donošenje svojih budžeta nakon donošenja Okvirnog budžeta za Bosnu i Hercegovinu).

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

U prethodnom tekstu elaborirana je institucionalna (ne)moćnost odredbi Dejtonskog sporazuma da se integriraju politički i ideološki suprostavljene nacionalne zajednice u demokratsku (bosansku) zajednicu, što povlači negativne posljedice po ekonomski

22 Jens, Woelk: *Balansiranje ideje „ujedinjeni u različitosti“* više: Abazović, D., Hammer, S., op.cit. 54.

razvoj Bosne i Hercegovine. Sve žustrija postaju neslaganja oko ovakvog državnog uređenja na teorijsko-pravnom i političkom nivou. S druge strane, prethodno se argumentirala teza po kojoj ustavno uređenje Bosne i Hercegovine zanemaruje njenu finansijsku suverenost, iz čega je derivirana teza da je Bosna i Hercegovina finansijski suverena koliko i jedna konfederacija. U centru pravne debate o državnom uređenju stoje različiti pristupi u raspodjeli nadležnosti između države i entiteta, i organizaciji državne vlasti. U ovoj debati dominirajuće je pitanje treba li se Bosna i Hercegovina smatrati federacijom ili konfederacijom. U neslaganju političkih nacionalnih elita dominira sukob etno-nacionalnih nacrtu a etničkim homogenostima i nacionalnim suverenostima nad svojim teritorijama.

Izlaz za opstojnost Bosne i Hercegovine se sagledava sa dva konceptualna nivoa. U prvom se involviranje međunarodne zajednice, prije svega Evropske unije, u oblikovanje promjena Dejtonskog sporazuma čini neminovnim. Po drugom, Bosna i Hercegovina će biti prepuštena samoj sebi i moraće sama da pomiri sadašnje nepomirljive razlike svojih nacionalnih političkih elita. U oba slučaja minimum prihvatljivog okvira za sva pravna rješenja trebao bi obuhvatiti uspostavljanje jednakih mehanizama zaštite individualnih kolektivnih prava, ravnopravnost konstitutivnih naroda na cijeloj državnoj teritoriji, uključujući prava nacionalnih manjina, te usvajanje i provođenje međunarodnih povelja i konvencija o zaštiti ljudskih prava. Na putu dosezanja ekonomske održivosti rasta i makroekonomske stabilnosti, kao istovremenih procesa ispunjavanja standardnih tranzicijskih ekonomsko-socijalnih preduslova za pridruživanje Evropskoj Uniji stoje otvorene ustavne i političke kontraverze o državnom i fiskalnom uređenju Bosne i Hercegovine, i iz njih derivirane žustre teorijske debate. Dejtonski sporazum je proizveo dva sasvim različita pravna sistema, od kojih je onaj u Federaciji BiH decentraliziran, a u Republici Srpskoj centraliziran. Sa stanovišta fiskalnog sistema i fiskalne politike, prema postojećim ustavnim rješenjima entitetima i Distriktu Brčko su dati neprikosnoveni fiskalni suvereniteti, što za posljedicu ima zamjenu fiskalnog suvereniteta Bosne i Hercegovine sa fiskalnim pluralizmom. Sa stanovišta funkcioniranja vlasti i raspodjele finansijskih

sredstava, to državi Bosni i Hercegovini daje veliki broj obilježja fiskalnog konfederalizma. ***Ekonomске posljedice prevlasti etničkog kriterija u konstituisanju Bosne i Hercegovine sa podijeljenim tržištem i etnički provedenom privatizacijom jesu skupa (visoki transakcioni troškovi funkcioniranja države i visoki budžetski deficiti) i nefunkcionalna država.***

Neslaganja oko ovakvog državnog uređenja se vode na pravnom i političkom nivou. U centru pravne debate o državnom uređenju stoje različiti pristupi u raspodjeli nadležnosti između države i entiteta, i organizaciji državne vlasti. U ovoj debati dominirajuće je pitanje treba li se Bosna i Hercegovina smatrati federacijom ili konfederacijom. U neslaganja političkih nacionalnih elita dominira sukob etno-nacionalnih nacrti o etničkim homogenostima i nacionalnim suverenostima nad svojim teritorijama. Srpske i hrvatske političke elite se zalažu za federalno-konfederalni oblik državnog uređenja u kome entiteti (a hrvatska politička elita proteže svoj zahtjev za trećim entitetom) zadržavaju pa čak i proširuju svoju izvjesnu državnu suverenost. Za bošnjačku političku elitu najprihvatljivija bi bila federalna uređenost sa regionalnim teritorijalnim organiziranjem. Date ustavne kontraverze, iako su bezmalo prepoznate na svim stranama, u relacijama postojećih ideoloških konstrukcija su gotovo nepremostive. Razilaženja na nivoima pravne teorije i nivoima interesa suprostavljenih nacionalnih političkih elita čine temeljnu prepreku potencijalnim ustavnim reformama. Međutim, čak i kada političke elite ne bi bile prepreka reformiranju ustava, ostalo bi pitanje koji nivo državnog uređenja treba reformirati? Ne zanemarujući potrebne promjena u samom Ustavu, na strani smo onih autora koji smatraju da bi „značajnije reforme trebalo provesti u pravnom okviru entiteta i Distriktu Brčko nego što su promjene neophodne u Ustavu“, što bi omogućilo da se „koncipira efektan i efikasan ekonomski sistem koji bi bio funkcionalan i koristan na cijelom ekonomskom prostoru Bosne i Hercegovine“.²³ Izlaz za opstojnost Bosne i Hercegovine se sagledava sa dva konceptualna nivoa. U prvom se involviranje međunarodne zajednice, prije svega Evropske unije, u oblikovanje promjena Daytonskog

23 Puljić, M., Smajlović, M., *Ustav BiH – ka novim, funkcionalnim rješenjima*, 61.

sporazuma čini neminovnim. Po drugom, Bosna i Hercegovina će biti prepuštena samoj sebi i moraće sama da pomiri sadašnje nepomirljive razlike nacionalnih političkih elita. U oba slučaja, isključujući naravno ideološke konstrukcije koji zagovaraju nepostojanje bosanske kulturne cjelovitosti, minimum prihvatljivog okvira za sva pravna rješenja trebalo bi obuhvatiti uspostavljanjem jednakih mehanizama zaštite individualnih kolektivnih prava, ravnopravnost konstitutivnih naroda na cijeloj državnoj teritoriji, uključujući prava nacionalnih manjina, te usvajanjem i provođenjem međunarodnih povelja i konvencija o zaštiti ljudskih prava. Postojeći ekonomski i fiskalni problemi, također, ukazuju na nesumnjivu potrebu za promjenama (potreba „sveobuhvatne, institucionalne i obavezujuće fiskalne koordinacije). Međutim, i ovdje za krupnije promjene još uvijek ne postoji potreban stepen međunacionalnog i međuentitetskog povjerenja i saradnje. To znači da za ekonomsku efikasnost inferiornu ustavnopravnu konstrukciju nije ni moguće elaborirati tranziciju pod vlastitim uslovima i u vlastitoj dinamici, u kojima bi vlada mogla modelirati ekonomski razvoj a ne da ekonomija, kao što je sada slučaj, bude prepuštena tržištu. Otuda možemo govoriti o iznuđenim rješenjima koji bi, s fokusiranjem na finansijsko-fiskalni sektor, sastojali u sljedećem:

(1) Makroekonomske politike razvoja najvećim su dijelom usklađene s politikama koje je ponudila međunarodna zajednica. U tom bi kontekstu kroz partnerski odnos sa akterima međunarodne zajednice bilo poželjno uključiti i odgovornost međunarodne zajednice za efektivno zadržanu ključnu ulogu u kreiranju makroekonomske politike zemlje. Ovakav zahtjev deriviran je iz dosadašnjeg intenziteta neposrednog međunarodnog utjecaja na prilike u Bosni i Hercegovini. Ovo izgleda još opravdanije ako se zna da su svi programi rekonstrukcije bili implementirani putem međunarodne zajednice, često i bez informiranja domaćih vlada (osim u slučajevima davanja garancija o zaduženjima).

(2) Kako izgradnja jedinstvenog administrativno-ekonomskog prostora zahtijeva promjene Dejtonskog sporazuma, za koje ne postoje neophodne političke pretpostavke, preostaje da se njegovo ujednačavanje prepusti procesu prilagođavanja evropskim inte-

gracijama, što počinje s implementacijom zakona koji su donešeni na državnom nivou (Zakon o konkurenciji i intelektualnom vlasništvu, Zakon o potrošačima, Zakon o statistici, itd.).

(3) U prioritetu daljih ekonomskih reformi stoji komplementarno – izgradnja fiskalnih kapaciteta i institucionalne reforme, što proizilazi iz nedovoljno identificiranih troškova za zdravstvo, vojsku i obrazovanje, odnosno nejasno, u nekim slučajevima i pogrešno, usmjeravane raspodjele sredstava, te neartikuliranih mehanizama socijalne zaštite. Za ovo je, naročito u pitanju postizanja srednjoročne održivosti neophodan intenzivniji proces strukturalnog prilagođavanja. Za ovo već postoje značajne pretpostavke: započete reforme poreznog sistema reforme penzijskog i zdravstvenog osiguranja, te konstituirane politike izvršenja budžeta i izvršenja vanjske revizije. Restriktivna porezna politika koincidira s okvirima zdravih budžetskih institucija i racionalnijeg i odgovornijeg pozicioniranja javne administracije.

(4) Upravljanje javnim rashodima zahtijeva značajne racionalizacije, što podrazumijeva fokusiranje na: a) u kratkom roku na javnu upravu, javni red i sigurnost, socijalnu zaštitu, obrazovanje i lokalna komunalna preduzeća, b) u srednjem roku na integrirani okvir fiskalnih sredstava i efikasnih kanala praćenja i izvještavanja kako na nivou državne tako i na novoima entiteta, kao i na jačanje institucionalnih kapaciteta sistema finansijske odgovornosti. U oba slučaja je potrebno izvršiti dijagnostičku analizu o stvarnoj disproporciji troškova, što bi omogućilo socijalno prihvatljiv „udar“ na stvarne neracionalnosti u strukturi javnih rashoda, i preispitati u kojoj mjeri „racionalizacije“ osiguravaju veličine budućih budžetskih potreba i racionalnost upravljanja sistemom socijalne zaštite.

(5) Kako je ostvarivanje stabilnosti domaće valute s režimom Valutnog odbora moguće zasnivati na finansiranju iz inozemstva samo u kratkom roku, to bi u srednjem roku stabilnost domaće valute morala biti zasnovana na rastu izvozne sposobnosti zemlje. U srednjem i dužem roku devizni kurs domaće valute mora biti pokriven uravnoteženjem pozicija platnog bilansa. Izraženi deficit ukuazuje na potrebu izrade strategije vanjskotrgovinske politike

i sektorskih strategija, koje će omogućavati značajnije smanjivanje trgovinskih i platnobilansnih deficita.

Na kraju, rješivost političkih sukobljenosti zahtijeva uspostavljanje povjerenja koje počiva na kulturnim temeljima, bez obzira na brojne razlike i suprotstavljenosti ideologiziranih bošnjačkih, hrvatskih i srpskih zasebnosti. I sraslosti tih ideologiziranih cjelina s političkim i ekonomskim sadržajima koje su trajno nesposobne za međusobni dijalog. „Potreba nadilaženja granica odvojivosti i sukobljavanja tek se pokazuje u uzrastanju nove bosanskohercegovačke intelektualne jezgre. Bosanskohercegovačka cjelovitost ima smisla i budućnost jedino ako je u zbiljnom životu mogu posvjedočiti graditeljski opredijeljeni pojedinci čvrsto povezani s korijenima bosanskohercegovačke jedinstvenosti razlika.“²⁴

LITERATURA

1. Alić, Š., *Fiskalna politika i stabilizacijske mjere u borbi sa recesijom*, Zbornik radova, Ekonomski fakultet Tuzla, 2009.
2. Antić, D., *Višerazinski fiskalni sustavi u Bosni: razvoj i suočavanje s gospodarskom krizom*, Institut za javne finansije, Zagreb, 2011.
3. Antić, D., *Makroekonomska stabilnost i fiskalni federalizam*, FIRCON, Mostar, 2009.
4. Bašić, M., *Ekonomija BiH*, Ekonomski fakultet Sarajevo, 2005.
5. Ibrahimagić, O., *Bosanski identitet i suverenitet*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2012.
6. Jankulin, I., *Fiskalno vijeće – magično rješenje?*, Sarajevo, 2007 (parco.gov.ba/?id=886).
7. Hamer, S., *Ko je gospodar Daytonskog sporazuma*, u: Abazović, Dino; Hammer, Stefan, „*Bosna i Hercegovina petnaest godina nakon Dayton*“, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, 2010.

24 Mahmutćehajić, R., *op.cit.* 152.

8. Hodžić, K., *Stanje privrede i mjere anticiklične ekonomske politike u BiH*, „Tranzicija“, Tuzla-Travnik-Beograd-Bukurešt-Zagreb, 2010, br. 25-26.
9. Hodžić, K., Hasanović, I., *Neriješena ustavna pitanja u svjetlu kontradikcija i neslaganja o državnom uređenju i fiskalnom sistemu BiH*, „Društveni ogledi“, Centar za društvenu istraživanja, International Burch University, Sarajevo, 2014.
10. Hrustić, H., *Fiskalni federalizam u svetu i naša iskustva*, Privredni pregled, Beograd, 2002.
11. Kešetović, I., Đonlagić, Dž., *Razvoj poreza na dohodak i poreza na dobit na primjeru poreskog sistema BiH*, Zborniku radova „Reforme u BiH u funkciji razvoja“, Revicom, Sarajevo, 2006.
12. Kunrath, B., *Od zaštitne mjere do prepreke za daljnje djelovanje: entitetsko glasanje u BiH*, u: Abazović, D. Hammer, S., „Bosna i Hercegovina petnaest godina nakon Dayton“, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010.
13. Lazović-Pita, L., Pita, S., *Porezni izdaci u sustavu poreza na dobit: primjer Bosne i Hercegovine*, Institut za javne finansije Zagreb, 2012. (www.ijf.hr/upload/files/file/skrivena_javna_potrošnja/lazovici.pdf)
14. Mahmutćehajić, R., *Bosanska politička filozofija – između fantazija i realnosti*, Godišnjak Bošnjačke zajednice kulture „Preporod“, Sarajevo, br. 1/2013.
15. Mahmutćehajić, R., *Kriva politika: Čitanje historije i povjerenja u Bosni*, Tuzla, Sarajevo, Zagreb, 1998.
16. Puljić, M., Smajlović, M., *Ustav BiH – ka novim, funkcionalnim rješenjima*, Sarajevo, 2004. (www.mrezaprawde.ba/mpbh/mpbh_files/file/ustav_bih.pdf.)
17. Rosen, H., *Javne finansije*, Institut za javne finansije, Zagreb, 1999.
18. *Studija o potencijalnim izvorima prihoda za organe BiH*, Delegacija Evropske komisije za BiH, Sarajevo, 2003. (www.esiweb.org/pdf/.../EU_Studija_izvoraprihoda.p...)

19. Šarčević, E., *Daytonski sporazum: karakteristike i karakteristični problemi*, Konrad Adenauer Stiftung, Sarajevo, 2009.
20. Woelk, J., *Balansiranje ideje „ujedinjeni u različitosti“*, u: Abazović, D., Hammer, S. *Bosna i Hercegovina petnaest godina nakon Dayton*, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2010.
21. http://www.uino.gov.ba/b/Poslovne_usluge/Prihodi_2011.html